

YAQUB YAQUBOV

deputychairman@qesam.org

ERMƏNİ TERRORİZMİ

20 Dekabr 2006

1920-ci ildə Cənubi Qafqazda başlanan Sovet Rusiyası işğalları Azərbaycanın tarixi torpaqlarında yaradılan Ermənistan Respublikasından da yan keçmədi. Bu proses Azərbaycan üçün fəlakət idisə, Ermənistan üçün bir hədiyyə idi. Erməni ideoloqları belə düşünürdülər ki, məhz bu xristian imperiyasının tərkibində onlar öz niyyətlərinə nail olub, Qafqazda yeganə dövlət olacaq “Böyük Ermənistan” dövlətini qura biləcəklər. Hələ 1918-ci il dekabr ayının 14-də bu məqsədlə Gürcüstana hücum edir, lakin bu xaincəsinə hücumun heç bir nəticəsi olmur. Azərbaycanla bağlı siyasətləri də ki, hər kəsə bəllidir. Yarandıqları ilk gündən bütün qonşu dövlətlərdə olduğu kimi, Ermənistana da dostluq və tərəfdaşlıq təklif edən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti əks reaksiya gördü və bu xəyanətlərin nəticəsində Qarabağda üsyanları yatırmağa başı qarışan Azərbaycan Sovet Rusiyası tərəfindən işğal edildi.(1)

Tədqiqatlarda da sübut edilir ki, ermənilərin Azərbaycan xalqına qarşı çevrilmiş soyqırım siyasəti çar Rusiyasında mərkəzi hakimiyyətin süqut etdiyi, keçmiş imperiyanın dərəbəylik və anarxiya şəraitində yaşadığı 1918-ci ildə daha geniş vüsət almışdı. “Bu dövrdəki soyqırımı daha mütəşəkkil şəkildə və daha böyük bir qəddarlıq və amansızlıqla həyata keçirilmişdi. Təkcə 1918-ci ilin mart-aprel aylarında Bakıda, Şamaxıda, Qubada, Muğanda, Lənkəranda ermənilər 50 mindən çox azərbaycanlıyı qətlə yetirmiş, evlərini talan etmiş, on minlərlə adamı öz yurd-yuvalarından didərgin salmışlar. Yalnız Bakıda 30 minə yaxın soydaşımız xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilmiş, Şamaxı qəzasının 58 kəndi yandırılmış, 8 mindən çox adam, o cümlədən 1653 qadın və 965 uşaq öldürülmüş, Quba qəzasının 122 müsəlman kəndi yerlə-yeksan edilmişdi. Qarabağın dağlıq hissəsində 150-dən çox, Zəngəzur qəzasında 115 Azərbaycan kəndi vəhşicəsinə dağıdılmış, əhaliyə cinsinə və yaşına fərq qoyulmadan qəddarcasına divan tutulmuşdu. İrəvan quberniyasında 211, Qars vilayətində 92 Azərbaycan kəndi yandırılmış və talan edilmişdi. İrəvan azərbaycanlılarının çoxsaylı müraciətlərindən birində göstərilir ki, qısa müddət ərzində bu tarixi Azərbaycan şəhərində və onun çevrəsində 88 kənd dağıdılmış, 1920 ev yandırılmış, 132 min azərbaycanlı məhv edilmişdi(2)

Həmin dövrdə təşkil olunmuş silahlı dəstələrə Rusiyada hərbi təlim keçmiş erməni əsgər və zabidləri cəlb edilir, kənd və qəsəbələrə yürüşlər hazırlanırdı. Erməni cəza dəstələrinin törətdikləri vəhşiliklər, daşnak hakimiyyəti dövründə yürüdülmən “türksüz Ermənistan” siyasəti nəticəsində İrəvan quberniyasının azərbaycanlı əhalisinin sayı 1916-cı ildəki 375 min nəfərdən 1922-ci ildə 70 min nəfərə enmişdi. Göründüyü kimi, qısa müddət ərzində soyqırımının və geniş etnik təmizləmələrin aparılması nəticəsində erməni millətçiləri qarşılıqlarına qoyduğu məqsədə əsasən nail olmuşlar”(3).

Tədqiqatlar sübut edir ki, hətta iş o yerə çatmışdı ki, Andranikin bolşeviklərlə açıq-açıqına oyunu və türk qoşunlarının geri çəkildiyi bölgələrdəki qəddar vəhşilikləri daşnakları da ciddi narahat edirdi. 1918-ci ilin payızında daşnaklar tərəfindən Naxçıvan və Culfa erməni kəndlərindən daşnak polklarına könüllülər yığmaq üçün göndərilən Yero Xarazyan özünün hesabat məruzəsində yazırdı ki, Andranik Ermənistan Respublikası ilə türk ordusunun nümayəndəsi Xəlil bəy arasındakı qarşılıqlı mübasibəti çox pozmuşdur. Demək olar ki, türk qoşunlarının gözü qarşısında Andronik güc tətbiq etməklə Yaycı, Duqlyan və Qulubəy Dirə kəndlərinin əhalisini qırdı”.(4)

1918-ci ilin noyabrında onunla daşnaklar arasındakı qarşılıqlı münasibət elə pozulmuşdu ki, hətta daşnaklar Androniki hərbi-səhra məhkəməsinə vermək istəyirdilər. Azərbaycan Parlamentinin 1918-ci il 20 de-

kabr fəvqəladə iclasında Ə.Pepinov Andronikin qanlı hücumlarına qiymət verərək qeyd edirdi: “Türkiyədə məğlubiyyətə uğrayan Andronik ətrafına terrorist quldur dəstəsi yığaraq İrəvan quberniyasına keçmiş, yolu üstündəki müsəlman kəndlərini qılıncdan keçirib yandırmış və onun yeni qanlı əməllərinə yol vermək istəməyən gənc erməni əhalisinə divan tutmuşdur. Bu qayda ilə o, İrəvan quberniyasından, Naxçıvan qəzasından keçib getmişdir.(5)

Təbiidir ki, erməni millətçiləri tərəfindən xalqa qarşı apardıqları genosidə Şərur-Dərələyəz və Naxçıvan qəzalarının əhalisi biganə qala bilməzdi. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin məlumatına görə, yayın əvvəli üçün ermənilər “təqsirli və təqsirsizləri ayırd etmədən 400-dən çox müsəlman kəndini qılıncdan keçirib yandırmışlar. Dağıntı və qırğının mənzərəsi dəhşətə gətirirdi. Evlər yandırılır, əhalinin əmlakı əlindən alınır, adamlara rəhm etmirdilər, uşaqları, qadınları, qocaları doğrayırdılar... Yaxınlarda çiçəklənən kəndlər xarabazara çevrilmişdi”.

M.B.Məmməd zadə yazırdı ki, “1919-cu ildə Amerikada mühacir ermənilərin nəşr etdirdikləri “Ermənistana dair” kitabında verilmiş “Böyük Ermənistan”ın xəritəsində Ermənistanın ərazisi Trabzon və Samsundan Qara dənizə, İsgəndərun körfəzindən Ağ dənizə çıxdığı kimi Azərbaycanın Xəzər dənizinə yanaşır və Gəncə şəhəri yaxınlığından başlayaraq Kür çayı ilə Xəzər dənizinə qədər uzanan xəttin cənubundakı Səlyan, Lənkəran, Muğan, Mil, Qarabağ, Zəngəzur, Gəncə qəzasının dağlıq hissəsini, Naxçıvan ilə Ordubadı, İran Azərbaycanından isə Astara, Ərdəbil, Qaradağ, Təbriz, Xoy, Maku, Səlmas və Urmiya tərəflərini əhatə edir. Təbrizin “Tavriz”, Gəncənin “Qanrak” olduğunu və ermənilər tərəfindən təsis edildiyini iddia etməklə nə məqsəd güddükləri aşkardır. Bir sözlə, ermənilərin sərsəm “Böyük Ermənistan”ı nə az, nə də çox Türkiyə, İran və Qafqazın türklər yaşayan bütün ərazisini əhatə etməli idi(6).

“Bütün türkləri qırıb xalis ermənilərdən ibarət bir Ermənistan” yaratmaq kimi sərsəm ideyanı həyata keçirmək üçün hələ XX əsrin əvvəllərində bu ərazidə 10 milyondan yuxarı türkü məhv etmək lazım idi. Bu gün ermənilər Dağlıq Qarabağdakı kəndləri tutarkən onları yerlə yeksan etmək, yaxud Ermənistandakı azərbaycanlı kəndlərində yaşayan bütün azərbaycanlıların qəbiristanlığına qədər bütün türk nişanələrini dağıtmaq ideyasının haradan gəldiyi məlum olur.

1918-1920-ci illərdə Qafqazda yaranmış vəziyyətdən istifadə edərək yüz minlərlə azərbaycanlıyı qıran və ya öz yerlərindən qovan ermənilər İran Azərbaycanının Maku, Xoy və Urmiya əyalətlərində də azərbaycanlılara qarşı bu cür vəhşiliklər törətmişlər.(7)

M.B.Məmməd zadə yazır ki, I Dünya müharibəsi illərində rus ordusunun İrandakı istilalarından istifadə edən ermənilərin yaratdıqları milli erməni alayları Urmiya gölü ətrafında türk əhalisini kütləvi surətdə qırır. “Urmi bəlası” deyə yad edilən bu “qanlı faciələrdə” qırılan müsəlmanların miqdarı sayagəlməz idi. O, yazırdı ki, erməni “mücahidləri” tərəfindən əsir götürülən gənc azəri qızlarından düzəldilmiş “alaylar”ın “rəsmi keçid”ləri də unudulmamışdır(8). Urmiya-Xoy faciələri təsadüfi hadisə olmayıb dünyada ən qəddar Daşnaksütyun partiyasının qatı millətçilik siyasətinin tərkib hissəsi idi. Bu gün Xocalı hadisəsi ilə bu hadisələr gözlərimiz önündə bir daha təkrar olundu. Xocalı qırğını “qədim mədəni və əzabkeş” erməni millətinin vəhşi təbiətini bir daha açıqladı. Ermənilər hələ bəşər tarixində görünməmiş cinayətə, öz ölümlərinin qəbirləri üzərində, qadın və uşaqların gözü qabağında heç bir günahı olmayan, girov kimi ələ keçirilmiş azərbaycanlıların qurban kəsilməsi kimi vəhşiliyə əl atırlar. Bunu ancaq dünyanın ən vəhşi “mədəni milləti” edə bilər. Ermənilərin törətdikləri əməllərə—qırğınlara, terror aktlarına elə özləri gözəl və dəqiq qiyməti verirdilər:— “Daşnakların törətdikləri terroru yalnız italyan mafiyası və buradakı qanqsterlərin törətdikləri ilə müqayisə etmək olar”(9).

1919-cu ildə, mart ayında Parisdə “Haydad” (mənası “Erməni məhkəməsi” deməkdir) adlı terrorçu təşkilatı yarandı. Bu terrorçu təşkilat yarandığı ilk gündən Azərbaycana qarşı xüsusilə qəddarlıq nümayiş etdirir. Hələ XX əsrin 20-ci illərində Bakıdakı neftli ərazilərdə bir sıra yanğınlar törətmişlər. Bundan başqa, bu təşkilat əsasən mənəvi terrorla məşğul olur.(10) 1994-cü ildə “ASALA” və “Haydad” təşkilatları arasında aparılan danışıqlar nəticəsində ikincinin Azərbaycanla bağlı üzərinə düşən vəzifələr əsasən aşağıdakı kimidir:

- iqtisadi strategiyayı müəyyənləşdirən kadr potensialını iflic etmək, parçalamaq;
- müxalifət-iqtidar münasibətlərinin son ziddiyyət nöqtəsindən istifadə etmək;
- tanınmış şəxslərin terror yoluyla aradan götürülməsi;
- mənəvi terror.

“Haydad”ın dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən Almaniya, Fransa, Livan, ABŞ, Böyük Britaniya, Avstriya, Rumıniya, Suriya və İordaniya zəngin bank hesabları vardır və Türkiyə, İran, Rusiya, Ermənistan

tan və digər ölkələrdə yaşayan zəngin ermənilər istənilən vaxt erməni kilsəsi vasitəsilə bu bankların hesablarına yardım edə bilirlər. Təşkilatın lideri Ağa Ağayandır.(11)

1918-ci ildə Azərbaycanın qərb torpaqlarını qəsb edərək Ermənistan adlanan dövlət quran və 1920-ci ildə elə bu sərhədlər çərçivəsində Sovet imperiyasına birləşdirilən ermənilər bir müddət öz terror fəaliyyətlərini dayandırdılar. Lakin onlarda heç bir zaman olmayan bir dövlət quraraq öz xeyallarını gerçəkləşdirən ermənilər və onlara rəhbərlik edən terror təşkilatları düşünmək olardı ki, öz qanlı fəaliyyətlərinə son qoyacaqlar. Amma belə olmadı. Onlar daha da azğınlaşaraq fəaliyyət istiqamətlərini bütün türk dünyasına və müsəlman aləminə çevirdilər(12).

XX əsrin 20-ci illərində Azərbaycan sovetləşəndən sonra dilimizin dövlət dili kimi tətbiqi, ixtisaslı milli fəhlə kadrlarının hazırlanması, partiyanın Bakıda və kənddə siyasəti, xırda burjuaziyaya, ziyalılara və kəndlilərə, dinə, adət və ənənələrə münasibət və bu kimi bir çox məsələlər əsas münaqişə doğuran səbəblər idi. O zaman respublikanın müstəqilliyinə qarşı qalxanlar da oldu. Azərbaycan sovetləşən günün sabahısı mətbuatda çıxış edən A.Mikoyan “Müstəqil Sovet Azərbaycanı” şüarını partiyanın müvəqqəti taktiki şüarı olduğunu, sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra öz əhəmiyyətini itirdiyini bildirmişdi.(13) Onun bu çıxışı Azərbaycan kommunistlərinin, bütün zəhmətkeşlərin ciddi narazılığına və etirazına səbəb olmuşdu. Hətta o illərdə müəyyən dairələr Azərbaycan SSR-in paytaxtını Gəncəyə köçürmək, Bakını ümumrusiya əhəmiyyətli sənaye mərkəzi kimi RSFSR-ə tabe etmək kimi təklif də irəli sürmüşdülər. N.Nərimanov “Ucqarlarda inqilabımızın tarixinə dair” məktubunda yazırdı ki: “Mikoyan, Sarkim, Mirzoyan bir tərəfdən kommunizm bayrağı altında daşnak əməlləri yeridir, digər tərəfdən sabiq esərlər yavaş-yavaş və inadla sovet hakimiyyətini içəridən ovub yıxırlar. Serqo isə daha çox elə xırda canlara bel bağlayırdı ki, onlar öz şəraitlərini yaxşılaşdırmaq və qoruyub saxlamaq üçün onun qabağında nökrəçilik edir və Azərbaycanda milli təmayül haqqında qışqırıb-bağırırdılar... hal-hazırda Azərbaycanda məhz Azərbaycanı təmsil eləyən partiya vardır ki?.. Belə bir partiya yoxdur və nə qədər ki, Mirzoyanlar öz əclaf siyasətindən, Azərbaycanı simasızlaşdırmaq siyasətindən əl çəkməyəcəklər, həmin partiya olmayacaqdır”(14).

1920-ci illərdə erməni terror təşkilatları ADR-nin görkəmli dövlət xadimlərinin terror vasitəsilə fiziki cəhətdən aradan götürülməsinə başladı. Sabiq daxili işlər naziri Behbedxan Cavanşir, kabinənin sədri və hökumətin başçısı Fətəli xan Xoyski, türk ordu komandanı Camal paşa qanına qəltan edildilər. Bu terrorçu siyasət sovet dövründə də davam etdirilmişdir. İkinci Dünya müharibəsi illərində təqribən yüz min erməni “Üçüncü Reyx”in tərkibində yəhudilərin məhv edilməsi prosesində iştirak etmişlər. 1935-1945-ci ilə qədər Berlində “Ermənistan” adlı radiostansiya fəaliyyət göstərirdi. Bu radio Ermənistana yayımlanaraq Hitler hakimiyyətinin təbliğatını aparırdı. Müharibə illərində erməni terrorçu təşkilatları Bakıda daha fəal idi. L.Serqeyevin yazdığına görə gestaponun rəisi Henrix Müller Bakıya gələrkən burada “beşinci kalon”u təşkil edən “Daşnaksütyun” partiyasının üzvlərini yoxlamadan keçirir. Qruppenfurrer SS Q.Qimlərin məruzəsində deyilir: “Mənim Bakıya səfərim zamanı müəyyən etdim ki, erməni milli təşkilatı olan “Daşnaksütyun” haqqında casuslarımızın bizə verdiyi məlumatlar tam təsdiqləndi. Biz onların köməyinə güvənə bilərik” (Gestaponun şəxsi arxivindən. Nürnbərg prosesindən).

II Dünya müharibəsinin bitməsindən və dünyadakı siyasi proseslərin müəyyən qədər öz qaydasına düşməsindən sonra erməni terroru da fəallaşdı. Bu fəallıq bu günə qədər davam etməkdədir. Bu dövrdən etibarən erməni terrorizminin ikinci mərhələsi başlayır. Erməni terrorizminin ikinci mərhələsi birinci mərhələsindən daha da qanlı nəticələrlə müşayiət olunurdu. Ən son mərhələ isə qanlı terror aksiyalarının, Azərbaycan xalqının başına gətirilən faciələrin artması ilə tarixin yaddaşında qalmışdır. Erməni terrorçuları bu gün də aşağıdakı xülyalara xidmət edirlər:

1) “Böyük Ermənistan” ideyasını reallaşdırmaq;

2) Erməni xalqının 1915-ci ildə türklər tərəfindən soyqırma məruz qaldığını sübut etmək və bunun müqabilində Türkiyə Cümhuriyyətindən kompensasiya almaq;

3) Dünya dövlətlərinin siyasi həyatında həlledici rol oynamaq.(15)

Erməni terror təşkilatlarının yuxarıda sadalanan məqsədlər uğrunda törətdikləri terror nəticəsində minlərlə insan, o cümlədən 50-dən çox türk diplomatı qətlə yetirilmiş, minlərlə insan xəsarət almış, dəyəri milyon dollarlarla ölçülən maddi ziyanlar vurulmuşdur.

Müasir dövrümüzdə “Daşnaksütyun” və “Hnçak” partiyaları tədricən öz fəaliyyətlərinin istiqamətini siyasi yönə dəyişsələr də bu günə qədər onlarla terror təşkilatına hamilik edirlər. Təbliğət və reklam hər zaman erməni terror təşkilatlarının diqqət mərkəzlərində olmuşdur.(16)

Hal-hazırda dünyada onlarla terrorçu-cinayətkar erməni qrup və cəmiyyətləri müxtəlif adlarla fəaliyyət göstərirlər. Bunların adları və törətdikləri cinayətlər barədə Rusiyada nəşr edilən qəzetlərdə, Fransada, ABŞ-da, Türkiyədə, Almaniyada, Norveçdə, Polşada, Finlandiyada çıxan jurnallarda və məşhur televiziya kanallarında mütəmadi olaraq məlumat verilir. Hal-hazırda bu təşkilatların fəaliyyəti intensivləşir. Hər yerdə öz mənfur niyyətlərini həyata keçirməkdən çəkinməyən ermənilər hətta öz daimi hamilərinə qarşı da öz qanlı əməllərindən çəkinmirlər.

¹ Asadov S., Mamedov İ. *Terrorizm. Pəriçina i sledstvie*. B., 2001, str.29-30.

² 31 mart—Azərbaycanlıların soyqırımını günüdür” //“Azərbaycan” qəzeti, 26 mart 2004-cü il.

³ Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin bəyənəti, 31 mart 1998-ci il.

⁴ Hacıyev A. *Qars və Araz-Türk respublikalarının tarixindən*, B., 1994, səh.44.

⁵ Əsədov S., Məmmədov İ. *Ermənistan azərbaycanlıları və onların acı taleyi*. B., 1992, səh.19-20.

⁶ Məmmədşadə M.B. *Ermənilər və İran*, B., 1993, səh.5.

⁷ “Ermənilər terrorizmin ən iyrənc formasından istifadə edirlər” //“Azərbaycan” qəzeti 28 fevral 2004-cü il.

⁸ Məmmədşadə M.B. *Göstərilən əsəri*, səh.6.

⁹ Əlizadə R. *Erməni terrorizmi bəşəriyyətə qarşı yönəlmişdir* //“Dirçəliş-XXI əsr”, N 41, iyul 2001, səh.24-25.

¹⁰ Somer T. *Armenian terrorism and the Narcotic Traffic*. Symposium on International Terrorism. Ankara, Turkey (Ankara University Press), 1984, p.146.

¹¹ Балоян Ренди. “Убитые турецкие дипломаты невиновны?” —“Асбарез”, 1 декабря 1984 г.

¹² “Erməni xisləti” //“Xalq qəzeti”, 28.03.2004.

¹³ Eloğlu S. *Zəngəzur hadisələri*, B., 1993, səh.21-22.

¹⁴ *Siyasi tarix (mühazirə kursu)*. I hissə, B., 1995, səh.55.

¹⁵ Lory H. *Nineteenth and Twentieth Century Armenian terrorism*. Symposium on International Terrorism. Ankara, Turkey (Ankara University Press), 1984, p.174.

¹⁶ Həsənov N.F. *Terrorçuluq və onun mahiyyəti*. Azərbaycan Respublikasında